

Veľkosť a poradie kresby v teste kresby ľudskej postavy v kontexte pohlavia probanda

Rudolf Fábry a Peter Jurovátý

Katedra psychológie, FF UCM, Trnava

Abstrakt

V rozsiahlom výskume s 1 916 normálnymi dospelými subjektmi sa overovala tradičná interpretácia veľkosti kreslených postáv a ich poradia vzhľadom na pohlavie kreslenej postavy. Výsledky výskumu nepodporujú tradičné interpretácie. Napríklad ako sporná sa ukazuje paradigma o identifikácii autora kresby s pohlavím kreslenej postavy, ale sporný je aj vzťah veľkosti kreslenej postavy a sebavedomia autora kresby. Zdá sa, že interpretácia týchto objektívnych mier kresby bude zložitejšia. Významnými faktormi sa javia kultúrne stereotypy, experimentálna situácia, presvedčenie o vlastnej schopnosti kresliť.

Kľúčové slová

test kresby ľudskej postavy, veľkosť postavy, poradie kreslenia, gender

Abstract

In an extensive research that involved 1,916 normal adult subjects, traditional interpretation of the size of hand-drawn figures and their order in relation to the gender of the figure was tested. Results of the test don't support traditional interpretations. For example paradigm of the drawing author's identification with the gender of the drawn figure is negative and also negative is the relation of the size of the figure and the confidence of the author of the drawing. It's apparent that interpretation of these objective measures of the drawings is more complicated. Important factors seem to be cultural stereotypes, the situation in which the experiment takes place and one's own perception of ability to draw.

Key words

Draw-a-Person Test, size of drawing, order of drawing, gender

Úvod

Veľkosť kresby figúry a poradie kresieb mužskej a ženskej postavy patria ku klasickým ukazovateľom v teste kresby ľudskej postavy, ktorým sa pripisuje významný interpretačný potenciál. Veľkosť kresby sa priam univerzálne spája so sebavedomím ako osobnostnou vlastnosťou a poradie kresieb je jednoznačne interpretované ako vyjadrenie pohlavnej identifikácie. Je pravda, že obrovská interindividuálna variabilita kresieb ľudskej postavy je logickým zdôvodnením diagnostických ambícií testu ako projektívnej techniky – rozdiely v kresbe musia byť vyjadrením osobnostných rozdielov.

V našom výskume s 1 916 probandmi sa analyzovali kresby ľudskej postavy, ktoré tieto osoby kreslili v rámci širšie koncipovaného výskumu. Vyšetrenia sa realizovali v rámci výberového procesu do organizácií. Na širšej vzorke 1 916 probandov sme zisťovali priemernú veľkosť postáv, poradie kreslenia postáv a rozdiely medzi mužmi a ženami v týchto základných charakteristikách. Na našich výsledkoch sme sa snažili overiť a konfrontovať aj niektoré zaužívané spôsoby interpretácie (veľkosť kreslených postáv, poradie kreslenia postáv, extrémne veľké a extrémne malé postavy). U probandov boli sledované aj ďalšie osobnostné a výkonové parametre. Cieľom celej práce bolo zistiť, či je možné kresbu ľudskej postavy použiť inak ako zaužívaným spôsobom (cez interpretáciu detailov) – na zisťovanie osobnostných vlastností a schopností cez typológiu kresieb (vytváranie určitých typov kresieb na základe spôsobu vytvorenia kresby alebo obsahu kresby – kompletné výsledky budú publikované v budúcnosti).

Problém

Test kresby ľudskej postavy je v našich podmienkach široko využívaný psychológmi prakticky vo všetkých oblastiach psychologickkej praxe. Existujúce informácie o možnostiach interpretácie výsledkov sa javia často nejednoznačné a sporné. Autori interpretačných schém uvádzajú niektoré skutočnosti, ktoré neboli výskumne preverené, resp. boli preverované na deťoch, väzňoch a psychiatrických pacientoch. Ide zväčša o psychoanalytické a vývinové interpretácie, ktoré sa často opakujú a málokedy o niečo nové dopĺňajú a obohacujú (Altman, 1998; Baltrusch, 1976; Machoverová, 1953; Ogdon, 1978).

Problematickým sa stáva predovšetkým aplikácia testu, ktorý bol vyvinutý v podmienkach kliniky v personálnej praxi, hlavne v situácii výberu (Bělohlávek, 1994, konštatuje prenikanie projektívnych testov do personálneho výberu už v 80. rokoch 20. storočia). Pri výbere ide o vyšetrenie normálneho jedinca v podmienke skúšky, čo je principiálne iná situácia ako v klinickej alebo poradenskej praxi. Situácia okolo testu sa komplikuje aj celým radom skeptických vyjadrení o interpretačnej jednoznačnosti testu kresby ľudskej postavy, ktoré cituje Démuthová (2009). Ako zložité vníma použitie testu u normálnej populácie aj Stančák (1982).

Metody

Opis vzorky

V prvej časti výskumu sme pracovali so širšou výskumnou vzorkou 1 922 probandov, z ktorých 6 probandov odmietlo kresbu realizovať. Do následného spracovania sa preto dostalo 1 916 probandov s vekovým rozpätím 19–56 rokov u mužov a 18–51 rokov u žien. Opis súboru je uvedený v Tabuľkách 1 a 2.

Kritériá zaradenia probandov do výskumu boli takéto:

- vek nad 18,
- minimálne stredoškolské vzdelanie,
- telesné a duševné zdravie,
- absolvovanie výberového procesu spolu s testom kresby ľudskej postavy.

Všetci probandi boli účastníkmi reálnych výberových konaní, ktoré sa realizovali v rokoch 1995 až 2008 v rôznych silových rezortoch SR.

Tabuľka 1:

Charakteristika celého výskumného súboru z hľadiska pohlavia a priemerného veku

Pohlavie	Počet	Počet v %	Priemerný vek
Muži	1337	69,56	31,3
Ženy	585	30,44	30,5
Spolu	1 922	100,00	31,1

Tabuľka 2:

Charakteristika celého výskumného súboru podľa vzdelania a rodinného stavu

Vzdelanie	Slobodný	Ženatý	Rozvedený	Vdovec	Spolu
Vysokoškolské	250	434	24	0	708
Stredoškolské	668	519	25	2	1 214
Spolu	918	953	49	2	1 922

Metódy

Probandi kreslili ľudskú postavu na základe štandardnej inštrukcie, ktorá sa skladala z dvoch častí a bola maximálne jednoduchá – a) nakreslite úplnú ľudskú postavu, b) nakreslite úplnú ľudskú postavu, ale opačného pohlavia, ako je prvá postava – Projektívny test kresby ľudskej postavy (Ogdon, 1978). Vzhľadom na zameranie štúdie sa analyzovali len objektívne merateľné údaje, ktoré však podľa autorov testu majú diagnostickú hodnotu, a to veľkosť kreslených postáv a poradie ich kreslenia. Zohľadňoval sa hlavne faktor pohlavia, ktorý je podrobne diskutovaný v týchto manuáloch. Test administrovali a vyhodnocovali graduovaní psychológovia, ktorí mali rôznu skúsenosť s projektívnym testovaním, čo ale považujeme za bezvýznamné, pretože prezentovaný výskum bol orientovaný len na objektívne merateľné parametre kresieb. Výsledky boli spracované neparametrickým Man-Whitneyho testom (IBM SPSS Statistics, verzia 20).

Výsledky a diskusia

Poradie kreslenia postáv

Z údajov uvedených v Tabuľke 3 vyplýva, že muži kreslili ako prvú mužskú postavu v 88,3 % prípadoch, čo zodpovedá literárnym údajom, avšak ženy kreslili ako prvú ženskú postavu (identifikačnú) len v 49,7 %, čo nesúhlasí s faktami uvádzanými v literatúre (Altman, 1998; Money & Fischer in Hardi, 1992) – udávané percento je v rozpätí 65–70. Na základe interpretácií renomovaných autorov (Altman, 1998; Baltrusch, 1956 Machoverová, 1953; Ogdon, 1978) by 50,3 % žien z nášho súboru bolo nevyhranených vo svojej sexuálnej orientácii, prežívalo by konflikt, ambivalenciu v sexuálnej identifikácii.

cii, prípadne by sa identifikovalo s opačným pohlavím rôzneho stupňa, čo sa v takom veľkom percente (viac ako polovica ženských probandov – 50,3 %) nezdá reálne. Na základe týchto výsledkov vyslovujeme pochybnosť o jednoznačnej interpretácii kresby identifikačnej postavy. Hypoteticky môžeme zvažovať ako určujúci kultúrny stereotyp, ktorý favorizuje muža ako predstaviteľa ľudskeho druhu (náboženstvo, jazykové spojenie muža a človeka, napríklad v angličtine, prevaha patriarchálnych societ v kolektívnom vedomí). Túto hypotézu potvrdzujú aj otázky probandov, ktorí pri kresbe prvej postavy sa často snažia zistiť, či majú kresliť muža, alebo ženu, čiže rozhodujú sa vedome, zvažujú, čo majú kresliť, nekreslia automaticky, „pudovo“. Nakoniec sa rozhodujú spravidla pre muža (ženy v našom výskume vo viac ako v polovici prípadov). Ako jednoznačný ženský prvok v kresbe ľudskej postavy v situácii skúšky (personálny výber) sa javí kresba detí, detských postáv.

Tabuľka 3:

Poradie kreslenia postáv u mužov a žien

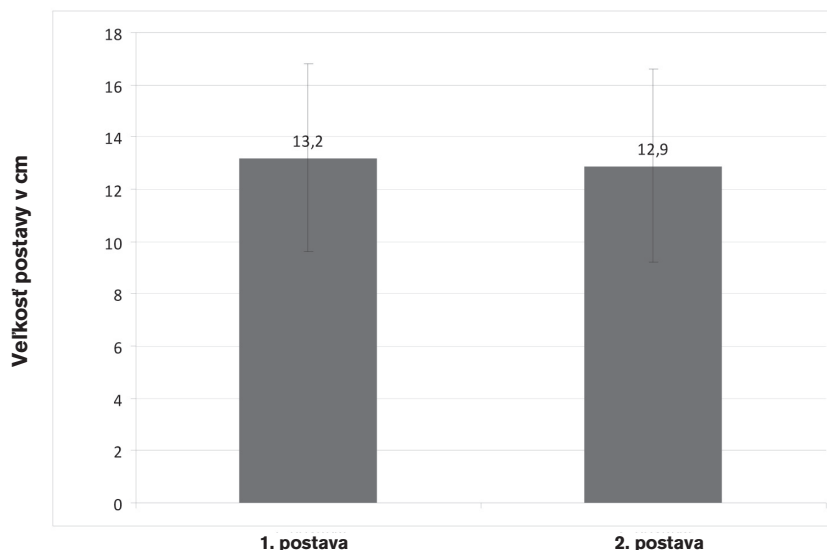
Pohlavie	Prvá mužská postava	%	Prvá ženská postava	%	Spolu	%
Muži	1 177	88,3	156	11,7	1 333	100
Ženy	293	50,3	290	49,7	583	100
Spolu	1 470	76,7	446	23,3	1 916	100

Veľkosť kreslených postáv

Pri práci s ukazovateľom veľkosti postavy treba korektné určiť, čo je veľká a čo malá postava, resp. čo možno pokladať za extrém. V literatúre sa uvádza, že za normálnu veľkosť figúry môžeme pokladať postavu, ktorá zaberá 70–80 % papiera (Altman, 1998; Baltrusch, 1956). Nie je úplne jasné, či postavy, ktoré presahujú 80 % a nedosahujú 70 % papiera, môžeme pokladať za „nenormálne“ veľké, resp. malé. Preto bolo potrebné exaktne stanoviť kritériá veľkých a malých postáv, resp. postáv s extrémnymi rozmermi. Pre zaujímavosť uvádzame veľkosti oboch postáv dosiahnutých probandmi. V našom výskume, aj keď sa ich veľkosť líši len minimálne (Graf 1).

Vzhľadom na priemernú veľkosť prvej postavy v našom výskume, t. j. 13,2 cm a štandardnú odchýlku $\delta = 3,6$ cm, môžeme za normálnu postavu považovať kresbu v rozpätí 9,6–16,8 cm. V porovnaní s metódou výpočtu na základe kumulatívnych percent by však rozpätie normálnej veľkosti prvej postavy bolo 9,4–16,9 cm. Vzhľadom na pravostranne zošíkmené rozloženie výskumného súboru (nemá normálové Gaussove rozloženie ani pri prvej, ani pri druhej kresbe) sme do ďalšieho spracovania použili kumulatívne percentá. Za normálnu teda považujeme postavu, ktorá zaberá 44–80 % papiera. Priemerná veľkosť druhej postavy je 12,9 cm a rozpätie normálnej veľkosti druhej postavy nám pri $\delta = 3,7$ cm vychádza na 9,2–16,6 cm. Ak zoberieme do úvahy kumulatívne percentá, tak rozpätie normálnej veľkosti druhej postavy je 8,9–16,9 cm. Za normálnu teda považujeme postavu, ktorá zaberá 43–80 % papiera.

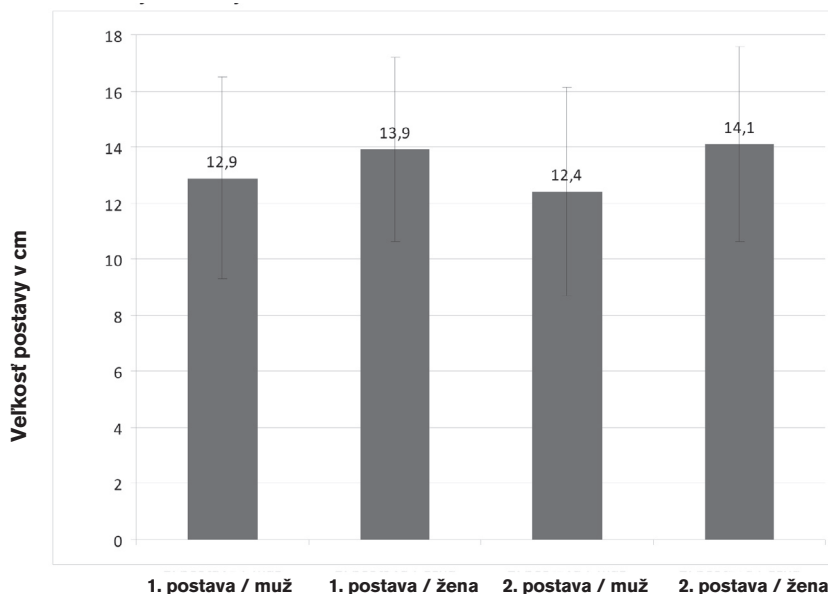
Graf 1: Priemerná veľkosť postáv v centimetroch celého výskumného súboru so zobrazením štandardných odchýlok

Ak zohľadníme pohlavie probandov vzhľadom na veľkosť kresby, zistíme, že ženy kreslia významne väčšie postavy ako muži (priemerná veľkosť prvej postavy u žien je 13,9 cm, $\delta = 3,3$ cm a u mužov 12,9 cm, $\delta = 3,6$ cm, pri druhej postave sú rozdiely ešte markantnejšie, ženy kreslia postavy s priemerom 14,1 cm, $\delta = 3,5$ cm, a muži 12,4 cm, $\delta = 3,7$ cm – Graf 2, Tabuľka 4), čo nezodpovedá tradičným interpretáciám. Napríklad Ogdon (1978) uvádza, že muži ako dominantnejší, sebavedomejší, agresívnejší a samoľúbejší jedinci budú tieto svoje vlastnosti manifestovať aj prostredníctvom kresby ľudskej postavy, budú kresliť väčšie postavy ako ženy. Väčšie kresby postáv u žien hypoteticky vysvetľujeme ich väčšou istotou pri kreslení, osobitne pri kresbe postavy (módne časopisy, strihy šiat a možno aj silnejšia sociálna orientácia a ich väčší zmysel pre detail), čo v situácii skúšky, v ktorej sa probandi nachádzali, je určite významné. Táto argumentácia je podporovaná aj faktom, že autori väčších postáv svoje kresby viac prepracovali, ich kresby boli detailnejšie, naopak, malé postavy boli schematickejšie, naznačovali snahu uniknúť zo situácie, ktorú títo probandi vnímali ako diskomfortnú.

Tendencia žien kresliť väčšie postavy a, naopak, sklon mužov k tvorbe menších postáv dokumentuje aj percentuálne zastúpenie pohlaví pri extrémnych rozmeroch postáv. Ako extrémne malé kresby boli na základe výpočtov priemerných hodnôt, štandardných odchýlok a kumulatívnych percent stanovené kresby pod 6,2 cm vrátane. Ako extrémne veľké kresby boli na základe výpočtov priemerných hodnôt, štandardných odchýlok a kumulatívnych percent stanovené kresby nad 19,4 cm vrátane. Altman (1998) však uvádza ako extrémne malé postavy pod 4 cm (bez relevantného zdôvodnenia). Kritériá na hodnotenie extrémne veľkých postáv sa v literatúre neuvádzajú.

Graf 2: Priemerná veľkosť postáv v centimetroch u mužov a žien so zobrazením štandardných odchýlok

Tabuľka 4:

Neparametrický Mann-Whitneyov test – priemerná veľkosť postáv mužov a žien (priemery v centimetroch uvedené v Grafe 2)

	Veľkosť 1 kresby	Veľkosť 2 kresby
Mann-Whitney U	325648,50	289447,00
Z	-5,65	-8,90
Asymp. Sig. (2-tailed)	$p < 0,001$	$p < 0,001$

Štatisticky významné rozdiely medzi mužmi a ženami sme zistili aj pri kreslení extrémne malých postáv (najmenšie kresby, ktoré produkovalo 2,5 % nášho súboru) a veľkých postáv (najväčšie kresby, ktoré produkovalo 2,5 % nášho súboru). Vzhľadom na zošikmené rozloženie súboru sme vychádzali z kumulatívnych percent celého výskumného súboru. Signifikantnosť rozdielov z hľadiska pohlavia pri kreslení extrémne malých a veľkých postáv dokumentuje vypočítaná p -hodnota Fischerovho exaktného testu pri kresbe prvej postavy, keď $p = 0,01$. Viac probandov ženského pohlavia vzhľadom na celkové zastúpenie v danej kategórii kreslilo extrémne veľké postavy (3,6 % žien v porovnaní s 2,0 % mužov), zatiaľ čo viac probandov mužského pohlavia vzhľadom na celkové zastúpenie v danej kategórii kreslilo extrémne malé postavy (2,9 % mužov v porovnaní s 1,2 % žien) (Tabuľka 5).

Tabuľka 5:

Rozdiel medzi mužmi a ženami v extrémne malých a extrémne veľkých postavách pri kresbe prvej postavy

		Dolný extrém	Stred	Horný extrém	Spolu
Muži	Počet	39	1267	27	1333
	Percento	2,9	95	2,0	100,0
Ženy	Počet	7	555	21	583
	Percento	1,2	95,2	3,6	100,0
Spolu		46	1822	48	1916
Percento		2,4	95,1	2,5	100,0

Poznámka. Fischerov exaktný test; $p = 0,01$.

Takisto pri kresbe druhej postavy sme zistili signifikantný rozdiel medzi pohlaviami, ktorý bol ešte preukázateľnejší ako pri prvej postave, p -hodnota Fischerovho exaktného testu bola menšia ako 0,001 ($p < 0,001$). Opäť viac žien kreslí extrémne veľké postavy (4,1 % žien v porovnaní s 1,7 % mužov), zatiaľ čo viac mužov kreslí extrémne malé postavy (3,1 % mužov v porovnaní s 0,9 % žien) (Tabuľka 6).

Tabuľka 6:

Rozdiel medzi mužmi a ženami v extrémne malých a extrémne veľkých postavách pri kresbe druhej postavy

		Dolný extrém	Stred	Horný extrém	Spolu
Muži	Počet	41	1269	23	1333
	Percento	3,1	95,2	1,7	100,0
Ženy	Počet	5	554	24	583
	Percento	0,9	95,0	4,1	100,0
Spolu		46	1823	47	1916
Percento		2,4	95,1	2,5	100,0

Poznámka. Fischerov exaktný test; $p = 0,01$.

Z výsledkov vyplýva, že ženy majú tendenciu kresliť viac extrémne veľkých postáv ako muži a naopak.

Záver

Výsledky výskumu prinášajú nové poznatky v oblasti aplikácie grafických projektívnych testov v personálnej praxi (napríklad ženy kreslia významne väčšie postavy ako muži). Bolo by prínosné overiť existujúce interpretačné paradigmy aj v podmienkach klinickej a poradenskej diagnostiky. Naše zistenia podporujú stanovisko Démuthovej (2009), ktorá nabáda k opatrnosti pri interpretáciách kresbových produkcií. Psychoanalytická tradícia interpretácií testu je tiež diskutabilná a bola už v minulosti spochybňovaná. Zdá sa, že

významnejšími faktormi, ktoré určujú charakter kresby, sú často iné skutočnosti, napr. situácia, v ktorej sa proband nachádza (situácia skúšky vo výberovom procese), za dôležité pokladáme aj skutočnosť, či proband je schopný kresliť – fakt, že si verí ako „kreslič“, môže mať dominantný vplyv na charakter kresby. Ďalšie „nuansy“ kresby môžu závisieť od spoločenskej situácie, od vyložene racionálneho spracovania úlohy, výsledná kresba potom nemôže byť autentická. Faktom zostáva, že do konečného kresbového výtvaru ľudskej postavy sa projekuje veľa rôznorodých faktorov, a preto interpretácia býva veľmi zložitá a spravidla len hypotetická.

Referencie

- Altman, Z. (1998). *Test kresby postavy – pracovný materiál*. Praha.
- Démuthová, S. (2010). Kresba ľudskej postavy ako diagnostická metóda u delikventov. In: Démuthová, S. (ed.): *Kondášove dni 2009. Zborník príspevkov*. Trnava: Katedra psychológie FF Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 32–51.
- Baltrusch, H. J. (1956). Klinicko-psychologické zkušenosti s testem kresby postavy. In *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin*, 3, 29–40.
- Bělohávek, F. (1994). Metody personálního výběru v 80. a 90. letech. *Psychologie v ekonomické praxi*, 1 – 2, 45–54.
- Hárdi, I. (1992). *Dynamický test kresby ľudskej postavy*. Nové Zámky: Psychoprof.
- Machoverová, K. (1953). *Personality projection in the drawing of the human figure (A method of personality investigation)*. Third edition. Springfield: Charles C. Thomas.
- Ogdon, D. (1978). *Psychodiagnostic and Personality Assessment – Draw a person*. (v preklade Řičan, P.) Nепublikovaný osobný materiál.
- Stančák, A. (1982). *Klinická psychodiagnostika*. Bratislava: Psychodiagnostické a diagnostické testy, n. p.